

Milli dəyərlərə qayğıının parlaq təzahürü

Heydər Əliyev Fondu cəmiyyətdəki mütərəqqi işlərle, yaddaşlarda iz salmışdır. Bu istiqamətdə görülən işlərdən biri də filologiya elmləri doktoru, professor Akif Bayramın Mirzə Şəfi Vazehin həyatı və yaradıcılığına həsr etdiyi elmi araşdırmasının ("Mirzə Şəfi Vazehin ədəbi ırsı" və "Fridrik Bodenstedtin Mirzə Şəfi Vazeh haqqında xatirələri") bu il "Printed in Turkey" nəşriyyatında çap olunmasıdır.

Azərbaycan ədəbiyyatı dünyaya çoxsaylı poeziya korifeyləri bəxş etmişdir. Həmin poetik nəhənglərin sırasında məşhur Azərbaycan şairi, mütəfəkkiri və məarifçisi Mirzə Şəfi Vazeh dəvətdir.

Mirzə Şəfi Vazehin yaradıcılıq taleyi qeyri-adidir. Bu na səbəb alman şairi Fridrix Bodenstedtə olan dostluq münasibətləridir. Mirzə Şəfi Vazeh F. Bodenstedte Azərbaycan və fars dillərini öyrəndirdi, o da Mirzə Şəfini Hötenin, Şillerin, Bayronun və digər Qərb şairlərinin yaradıcılığı ilə tanış edirdi. Bu dostluq səmimiyyətinin eləməti olaraq M.Şəfi şeirlərindən ibarət əlyazma dəftərini Bodenstedtə hədiyyə etmişdir. Bodenstedt həmin dəftəri Almaniyaya aparmış, şeirləri alman dilinə çevirib dərc etdirmişdi. "Mirzə Şəfinin nəğmələri" Avropa oxucusunun ürəyinə elə od salmış və çox keçməmişdi geniş yayılıb, demək olar bütün Avropa dillərində dərc edilmişdi.

Mirzə Şəfinin gözlənilməz şöhrəti Bodenstedti oxucuları aldatmağa vadar etmişdi. O bildirmişdi ki, bu əsərlərin müəllifi özüdür. Bodenstedtin yalanları oxucularda belə bir fikir yaratmışdı ki, Mirzə Şəfi alman şairinin yaratdığı poetik bir obrazdır. Beləliklə, Mirzə Şəfinin həyatı, ədəbi və pedaqozi yaradıcılığı haqqında qarışq məlumatlar, onun Bodenstedtə olan münasibətləri haqqında yanlış faktlar meydana gəlmişdir.

Yüz ildən çox idi ki, bu problem araşdırıldı, Almanıyanın, Rusıyanın, Azərbaycanın tanınmış ədəbiyyatşunasları buna maraq göstərildilər. Salman Mümtaz, A.A.Seyidzadə, Əmin Abid, Mikayıl Rəfili, M.Ələkbərli, Feyzulla Qasimzadə, İ.Yenikolopov — bu problemi araşdırın tədqiqatçıların tam olmayan siyahısı belədir. Bu problemin həllinə öz elmi fəaliyyətini filologiya elmləri doktoru Akif Bayram da həsr etmişdi. Onun çoxilik tədqiqatı nəticəsində F.Bodenstedtin tərcüməcilik fəaliyyəti qiymətləndirilmiş, alman mütərciminin Mirzə Şəfi ırsının Avropada məşhurlaşmasında rolü müəyyənləşdirilmiş və F. Bodenstedtin plagiatlığı elmi cəhətdən sübut olunmuşdu.

Akif Bayramın xidməti odur ki, ilk dəfə o, Mirzə Şəfinin müəllifliyinin səxtiləşdirilməsini xronoloji ardıcılıqla sistemləşdirmişdir. Bu məqsədə Moskvadakı Rusiya Dövlət Kitabxanasından, Sankt-Peterburqdakı Saltikov-Şedrin Kitabxanasından, Bakıdakı M.F.Axundov adına Mərkəzi Dövlət Kitabxanasından, Berlindəki Humboldt adına Dövlət Universitetindən və Drezden Şəhər Kitabxanasından materiallar təpib elmi-ədəbi dövriyyətə qatmışdır.

Elmi tədqiqatın müvəffəqiyyətini təmin edən amil odur ki, monoqrafiyanın müəllifi M.Şəfinin öz əsərləri

üzərindəki müəlliflik hüququnun təsdiq olunması işinin vektorunu düzgün təyin etmişdi:

- Bodenstedtin özünün M.Şəfi haqqında söylədiklərinin müqayisəli analizi;

- Bu iki yazıcının müasirlərinin və indiki nəslin başqa tədqiqatçılarının onlar haqqında söylədikləri fikirlərin detallı tədqiqi;

- M.Şəfinin alman dilinə tərcümə edilmiş və tapılmış orijinal əsərlərə tutusdurulması.

Bu yanaşma alimə M.Şəfi ırsının təsdiq olunmasında əsas istiqamətləri formalasdırmağa kömək etmişdir. Monoqrafiyada M.Şəfi ədəbi ırsının dəqiq təyini, tədqiqi, təhlili və dərc olunmasının vacibliyi müəyyənləşdirilmişdir.

A.Bayram çox vacib bir sualın nə üçün M.Şəfinin müəllifliyinin sübutu bu qədər uzun zaman almışdır? - cavabını da tapmışdır. Müəllif belə hesab edir ki, buna səbəb aşağıdakı aspektləri: şairin avtoqraflarının azlığı, Bodenstedtin M.Şəfi haqqında ziddiyyətli ifadələri; Vazehin tələbəsinin şəxsi arxivinin tədqiq olunmaması; Bu probleme dair alman mətbuatının və ədəbiyyatının birtərəfli tədqiqi; oxşar nəzəriyyənin irəli sürülməsi və məlumatın ikinci dərəcəli mənbəyə vurğusu. Tədqiqatda ilk dəfədir ki, Bodenstedtin müəllifliyini birmənalı şəkildə təkzib edən və poetik əsərlərin müəyyən qisminin böyük Azərbaycan şairinə məxsus olduğunu sübut edən müəlliflərin elmi tədqiqatlarının antologiyası da təqdim olunmuşdur.

Akif Bayramın elmi nailiyəti ondan ibarətdir ki, o bu əsərlərin M.Şəfiyə məxsusluğunu Bodenstedtin M.Şəfinin və başqa şərqi poeziya nümunələrinin alman dilinə tərcüməsini keyfiyyət baxımdan müqayisə edərək etdirmişdir.

Professor Akif Bayram öz

monoqrafiyاسında əsərlərin Mirzə Şəfiyə məxsus olduğunu sübut etmək üçün çox mühüm tədqiqat aparmışdır.

Söhbət belə bir faktdan gedir: F.Bodenstedt şərqi müəllifləri ilə yanaşı, A.S.Puşkinin, M.Y.Lermontovun və başqalarının əsərlərini də tərcümə edirdi. Həmin tərcümələr orijinaldan tərcümə kimi təqdim olunsa da, rus ədəbiyyatşunaslığında bu orijinallar yoxdur. Ancaq Mirzə Şəfinin nəğmələri Qerbdə bu günə kimi Bodenstedtin yaradıcılığı sayılır.

A.Bayram öz tədqiqatında M.Şəfinin yaradıcılığını öyrənən keçmiş Azərbaycan ədəbiyyatşunaslarının elmi axtarışlarının üstünlüklerini və çatışmayan cəhətlərini də sistemləşdirib analiz etmişdir.

A.A.Seyidzadənin tədqiqatında bu belə nəzərə çarpıldı ki, o, bəzi şeir və qəzəlləri hərfi tərcümə adlandırır və hesab edirdi ki, F.Bodenstedt öz tərcümələri ilə "M.Şəfi və M.F.Axundzadə arasında intriqə yaradıb".

M.Şəfinin yaradıcılığını öyrənən digər ədəbiyyatşunasların səhvi isə onda idi ki, onlar M.Şəfinin şeirlərini Sədinin, Xəyyamın, Hafizin, Caminin, Nasirin və başqalarının şeirləri ilə qarışdırırlardı. M.Şəfinin adı ilə bağlı bütün alman nəşrlərinin müterəqqi olduğunu deyirdilər, halbuki, Bodenstedtin özünəməxsus olan nəşrlər dərəcə olunmuşdur.

Monoqrafiyada alman alimlərinin M.Şəfinin əsərlərinin tapılması və M.Şəfiyə aid olduğunun sübut edilməsində oynadıqları rolə da geniş yer verilmişdir. A.Berjenin, Q.Rozennin, B.Qrutanın, K.Zyundermeyrin konsepsiyalarının qeyri-obyektivliyini sübut edərək A.Bayram bu halların M.Şəfi yaradıcılığının öyrənilməsinə olan neqativ təsirini nümayiş etdirmişdir.

A.Bayramın xidməti və el-

mi obyektivliyi odur ki, o, F.Bodenstedtin həyat və yaradıcılığını, ədəbi xadim kimi onun güclü və zəif tərəflərini dərindən tədqiq edərək, M.Şəfinin əsərlərinin Avropa oxucusuna tanıtmaqda və bu günə kimi gəlib çıxmasında alman ədəbiyyatçısının müsbət rol oynadığını da sübut etmiş, böyük çətinliklə bu əsərlərin M.Şəfiyə məxsusluğunu sübut edərək dahi şairlərimizdən birini özümüzə qaytarmışdır.

Heydər Əliyev Fondu və şəxsən Azərbaycanın birinci xanımı Mehriban Əliyevanın milli mədəniyyətimizin tanınması və ədəbiyyatşunaslarının öyrənilməsinə göstərdiyi dəstək sayəsində A.Bayramın dahi Azərbaycan şairi, tanınmış mütəfəkkiri M.Ş.Vazehin həyatı və yaradıcılığı haqqında yazdığı möhtəşəm monoqrafiya dərc olunmuşdur.

Qeyd edək ki, bu kitab rus dilində də nəşr edilmişdir. Bu işlərin həyata keçirilməsində böyük xidmətləri olan Heydər Əliyev fonduun prezidenti, YUNESKO-nun və İSESKO-nun xoş məramlı səfiri, Milli Meclisin deputati Mehriban xanım Əliyevanın fəaliyyəti hər bir azərbaycanlıda minnətdarlıq duyguları oyadır.

Ziyəddin MƏHƏRRƏMOV, Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Dövlət İdarəciliyik Akademiyasının dosenti, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru.